

**He Hui Whakatau i te Mana o te
Tamaiti a te Whakakotahitanga o ngā
Whenua o te Ao**

Kohi-Tātea 2005

ISBN 0-909039-17-8

Manaakitia A Tatou Tamariki
PO Box 5610, 12th floor, 86-90 Lambton Quay
Wellington, New Zealand. Freephone 0800 224 453

He Hui Whakatau i te Mana o te Tamaiti a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao

I whakapumautia, ka whakapuakina kia hainatia, kia whakamanatia, kia whakaetia e te whakataunga 44/25 a te Runanga Whanui, i te 20 o Noema, 1989 te urunga atu kia mana, i te 2 o Hepetema, 1990, i runga i ūpoko 49. I whakatuturutia te *Hui Whakatau i Te Mana o Te Tamaiti a Te Whakakotahitanga o Ngā Whenua Ao* e te Kawanatanga o Aotearoa i 1993.

Whakamārama

Ngā Rōpū Kāwanatanga o Te Hui Whakatau Ināiane

I te mea ko ngā tikanga i whakapuakitia i roto i te kaupapa a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, arā, ko te whakaaetanga ki te tino rangatiratanga, me te ōritetanga o te mana motuhake o te kāhui tāngata, te pūtake o te noho herekore, o te tika, me te rongomau i tēnei ao.

I runga i te whakaaro nā ngā tāngata o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao i Whakatūturu tō rātou whakapono ki te mana tuku iho o te tangata, tōna rangatiratanga me tōna wāriu, nā, kua ngākaunui rātou ki te whakakaha i te haere whakamua, me te whakapai ake i tōna oranga i runga i te kahanga o te noho herekore.

Me mōhio hoki i roto i te whakapuakitanga whānui a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao mō te rangatiratanga tangata, ā, i roto anō hoki i ngā kawenata-ā-iwi mō ngā mana tangata, i whakapuakina i whaakaetia e rātou, arā, e āhei ana te hunga katoa ki ngā mana me ngā herekore katoa kua tuhia rā e rātou ki roto i tā rātou tuhinga kaupapa mo te mana tangata i runga anō i te ki kāore he whakaaro whakahāwea, he pēhea tōna āhua, ko wai tōna iwi, he aha tōna kara, he tāne, he wāhine rānei ia, he aha tāna reo, tōna hahi, ōna whakaaro rānei ki ngā kōrero pōti Kāwanatanga, ētahi atu whakaaro rānei, e pā ana ki te wāhi i whānau mai ai ia, te iwi nō reira mai rā ia, ētahi atu karangatanga rānei ōna.

Kia mahara, i roto i te kaupapa whānui a Te Mana Tangata i whakapuakina e te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, arā, e āhei ana te tamaiti ki ngā manaakitanga motuhake katoa me ngā awhina.

Nā, kia mahara, ko te whānau, ko rātou nei te rōpū o te huihuinga tangata me te āhuatanga mō te tipu me te ora o ōna mema katoa, kāore ha mō ngā tamariki me kia tiakina kia hoatu ki ā rātou ngā awhina kia taca ai e rātou a rātou mahi i waenganui i te iwi.

E mārama ana hoki e pai ai te āhua o te noho a te tamaiti me tipu ake ia i roto i te āhuatanga whānau, i roto i te hari, i te aroha, me te māramatanga.

I te mea me āta whakareri te tamaiti ki te noho i runga i tōna ake oranga i roto i te whakaminenga, ā, i whakatipuria ake i roto i te wairua o ngā āhuatanga i whakapuakina i roto i te kaupapa o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao ā, ko te mea nui rawa ia ki roto i te wairua o te rongomau o te wehi, o te whakamomori, te noho herekore o te ōrite me te kaha.

Kia maumahara hoki ko te whakaaro tiaki i te tamaiti i tuhia i te hui 1924 ki roto i te pukapuka whakatakoto kaupapa a Geneva mo te whakapuaki i ngā mana o te tamaiti, ā, i tautokona anō e te Huihuinga-ā-iwi ki roto i tā rātou whakapuakitanga i aua mana o te tamaiti i te hui 20 o Noema 1959, ā e whakaetia anō hoki aua kōrero i roto i te Kawenata a ngā Whakawhanaungatanga ā Iwi o te Ao mo te Mana Tangata, Mana Pōti, kāore ha kei roto i ngā Ūpoko 23, 24, kei roto anō hoki i ngā kawenata a ngā whakatōpu-ā-iwi o te ao te whakakaupapatanga i ngā mana whakawhitiwhiti oranga, take huihui rānei ā iwi tae atu hoki ki a rātou tikanga mana tuku iho, kāore ha i ngā mea kei roto i te Ūpoko 10, ā, i ētahi atu rōpū whakahaere motuhake a ngā Rōpū whakakotahitanga ā-iwi rānei e taunga ana e kaingākau ana ki te āwhina i ngā take mō te ora o te tamaiti.

Anō, i waitohutia rā i roto i te Whakapuakitanga o ngā Mana o te Tamaiti, i te mea “kei te nohinohi tonu tana tinana me tana hinengaro, me motuhake tonu te tiaki, me te ātawhai i a ia, tae atu hoki ki ngā ture e tika ana hei tiaki i a ia i mua, i muri i tōna whānautanga mai”.

Kia maharatia anō hoki, kei roto i te pukapuka Whakapuaki take te whakakaupapatanga i te nohoanga-ā-iwi me ngā ture whakahaere e pā ana ki te tiaki me te ora mo te tamaiti, me te tino whakaaro anō ki te kāinga whakanoho i te tamaiti me te whakatau ā ngā whakawhanaunga-ā-iwi o te ao me ngā iwi kāinga (arā, nationally & internationally) mo te whakahaere i te ture whakawā tamariki hara i runga i te iti o te ture i whakaritea e ngā iwi whakawhanaunga o te ao hei utu mō taua hara (e ai ki ngā ture a Beijing) me ngā whakapuakitanga kaupapa

mō te tiaki i ngā wāhine me ngā tamariki i roto i ngā putanga ohorere me ngā putanga pakanga.

Me te mōhio anō kei ngā whenua katoa o te ao e noho ana ētahi tamariki i roto i te mutunga mai o te hē, ā, ko ēnei ngā tamariki hei tino whakaarotanga.

Ko te mātau ki te nui o ngā tikanga me te wāriu hoki o ngā taunga tuku iho o ia iwi mō te tiaki me te whakatipu pai hoki i te tamaiti.

Ko te mōhio hoki, ko te mea nui ko te mahi tahi o ngā iwi hei whakapai ake i te noho a ngā tamariki i tēnā whenua, i tēnā whenua, kāore ha i ngā whenua kei te whakatiputipu tonu kua whakaaea ki ēnei e whai ake nei.

TE WĀHANGA TUATAHI

Ūpoko 1

Mō ngā take e pā ana ki tēnei hui whakatakoto tikanga ko te kupu “tamaiti” e mea ana ko te hunga katoa kei raro iho ngā tau i te tekau mā waru, mehemea rānei i raro i te ture e pā ana ki te tamaiti kua eke kē ngā tau ki te mātāmuatanga.

Ūpoko 2

1. Me whakahōnore me tino aro ngā Rōpū Kāwanatanga ki ngā whakakaupapatanga ā tēnei huihuinga i ngā mana e pā ana ki te tamaiti i runga anō i te kaha o te ture e āhei ana ki a rātou ā, i runga anō hoki i te ōrite o te whiu ahakoa ko wai te tamaiti, ko wai ōna mātua, ōna mātua whāngai rānei, tōna karangatanga ā-iwi, tōna kara, he tāne, he wāhine rānei ia, he aha tōna reo, tōna hāhi, ōna whakaaro pōti Kāwanatanga, ētahi atu whakaaro rānei, mō te iwi me tōna karangatanga i te whenua i ahu mai ai ia, he aha ana taonga, he aha rānei te mate hauā e pā ana ki a ia, he pēhea tōna whanaungatanga, mai ētahi atu āhua rānei e pā ana ki a ia.
2. Me anga hoki ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakahaere i ngā take katoa e tika ana kia ū tūturu ai te tiaki i te tamaiti i ngā whakaaro whakahāwea, i ngā whiu rānei e pā ana nō te mea he iwi ke noatu tōna karangatanga, āna nei mahi, āna nei whakaaro e whakaputa āna nga whakaaro whakapono rānei a ōna matua, matua whāngai rānei, whakaaro rānei a tana whanau.

Ūpoko 3

1. I roto i ngā mahi katoa e pā ana ki ngā tamariki ahakoa i raro i ngā whakahaere a ngā tari Kāwanatanga me ētahi atu Tari o Te Ora kāore i raro i te Kāwanatanga, tā ngā kōti whakahaere ture rānei, tā ngā Kaiwhakahaere rānei kua whakamanaia e te ture, ētahi atu rōpū whakahaere i te ture rānei, ēngari ia, ko te tino whakaaro nui kia puta ko ngā painga e puta ana ki te tamaiti.
2. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatūturu i te tiaki me te ātawhai e tika ana mō te oranga o te tamaiti, me te whakaaro anō hoki ki ngā mana me ngā mahi a ōna mātua, mātua whāngai rānei, ētahi atu tāngata rānei kua whakamanatia hei tiaki i a ia, ā, mō tēnei take me mahi e rātou ngā mahi e tika ana i raro i te ture me ngā whakahaere e tika ana.
3. Me whakatūturu ngā Rōpū Kāwanatanga i ngā whare, i ngā mahi, me ngā tikanga mo te ātawhai me te tiaki i te tamaiti kia eke ki ngā āhuatanga i whakaritea e ngā hunga whai mana, e mātau ana, kāore ha, i ngā wāhanga kāore e pāngia e te aitua, ā, e noho ora ai tana tinana, ā, i runga anō i te tika me te nui o a rātou rōpū kaimahi, tae atu hoki ki te whakahaere a te Kaitirotiro kua tohunga ki ēnei mahi.

Ūpoko 4

Me whakamahi hoki e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā ture katoa e tika ana, ngā whakahaere, me ētahi atu āhuatanga, hei whakatūtuki i ngā mana i whakaactia e tēnei huihuinga. Mō ngā take e pā ana ki te oranga taha moni, te taha-ā-iwi, me ngā mana taonga tuku iho, me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mahi i ngā tikanga ki te mutunga mai o te kaha o ngā mātāpuna kei a rātou, ā, ki ngā wāhi e hiahiatia ai i roto i ngā mahi i whakawhaititia hei mahitahitanga mā ngā iwi.

Ūpoko 5

Me whakahōnore ngā Rōpū Kāwanatanga ki ngā mahi ki ngā mana me ngā mahi ā ngā mātua ki ngā wāhi anō e tika ana ki ngā mema o te whānau, o te whakaminenga rānei kua whakatakotoria e tēna rohe, e tēna rohe, e ngā mātua whāngai me ētahi whakamanaia hei tiaki i te tamaiti ki te hoatu ki te tamaiti te huarahi tika e ōrite ana ki te tipu ake o te tamaiti, ki te ārahi te huarahi e tika ana hei

mahinga mā te tamaiti i ngā mana kua whakaactia e tēnei huihuinga.

Ūpoko 6

1. E whakaac ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana tuku iho o ia tamaiti mō tōna oranga.
2. Me whakatūturu e ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mutunga mai o te kaha e taea e rātou te ora me te tipu o te tamaiti.

Ūpoko 7

1. Whānau mai ana te tamaiti kia tere tonu te rēhita, a, ka whai mana ia ki tētahi ingoa mōna, ki te mana, anō hoki e mōhio ai ia, ko wai tōna iwi, ā mehemea e taea ana kia mōhio ko wai ōna mātua, ā, ki te mōhio ka āwhina tonu ōna mātua i a ia.
2. Me anga te Rōpū Kāwanatanga ki te whakatutuki i ēnei i mana i runga i ā rātou Ture-ā-Iwi me ngā mahi i whakahaua kia mahia e rātou i raro i ā rātou Ture-ā-ngā-Iwi, e pā ana ki ēnei mahi kāore ha, mehemea kāore he tūrangawaewae o te tamaiti.

Ūpoko 8

1. Me whakahōnore ngā Rōpū Kāwanatanga ki te pupuri i ngā mea katoa e mōhiohia ai ko wai te tamaiti, tae atu hoki ki tōna iwi, ki tōna ingoa, me ōna whanaunga e mōhiohia ana e te ture, ā, kāore hoki e taea te whakahē.
2. Ki te tango hētia ētahi wāhi, te katoa rānei o āna tikanga e mōhiohia ai ko wai ia, me hoatu e ngā Rōpū Kāwanatanga te āwhina me te tiaki e tika ana, arā kia tere ai te whakatūturu anō ko wai ia.

Ūpoko 9

1. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatūturu kia kaua e wehea te tamaiti i ōna mātua, mehemea kāore ngā mātua e whakaac kia wehea rātou, ēngari mehemea tētahi hunga tika kua whakamanaia i raro i ngā whakahaere a te ture e whakaaro ana e paingia ana taua wehenga, mō te tamaiti ka whakaactia, ēngari kei te tirohanga anō i aua ture te tikanga. Tērā pea e tika ana taua whakatau, kāore ha, i ngā take e tukinotia ana e whakaaro koretia ana te tamaiti e ōna mātua, i

ngā take rānei e noho wehewehe ana ngā mātua; hei konci ka whakatauria te whakaaro ki hea te tamaiti noho ai.

2. I roto katoa i ngā whakahaere e pā ana ki te kōwae 1 o tēnei Ūpoko, ka hoatu he wā mō ngā hunga katoa e whai take ana i roto i ēnei whakahaere, ki te whakaputa i ō ratou whakaaro.
3. Ka whakahōnoretia e ngā Rōpū Kāwanatanga te mana o te tamaiti kua wehe i tētahi o ōna mātua, i ōna mātua tokorua rānei ki te mau tonu i tōna whanaungatanga ki ā rāua me te kite auau ā tinana i ōna mātua tokorua i ngā wā e whakaritea ana, ēngari, kāhore mehemea kāore e pai ana tēnei mo te tamaiti.
4. Mehemea nā te Rōpū Kāwanatanga te whakaactanga ki tēnei wehenga ana ki te pupuri i te tamaiti te mau herehere, te pana rānei e te tamaiti i o rātou ake whenua, te whakamate rānei (tae atu ki te mate e pā noa mai i te wā e mau herehere ana) tētahi, ngā mātua tokorua rānei o te tamaiti, me whakaatu e taua Rōpū Kāwanatanga, inā inoia atu ki a rātou, ngā tino whakamārama ki ngā mātua, ki te tamaiti, mehemea rānei e tika ana ki tētahi atu o te whānau ahakoa kei hea ngā hunga o te whānau e ngaro ana, ēngari mehemea kāore e pai ana tēnei whakamārama mo te painga o te tamaiti, kātahi ka whakakorea. Me whakatūturu anō hoki ngā Rōpū Kāwanatanga, arā, ko ō rātou whakamārama i tonu atu ai kia kaua e raruraru ki te hunga e pā ana ki ēnei whakamāramatanga.

Ūpoko 10

1. I runga i ngā mea hei whakaarotanga, mā ngā Rōpū Kāwanatanga i raro i Ūpoko 9, kōwae 1, ko ngā tono a tētahi tamaiti, a ōna mātua rānei, ki te whakauru, ki te whakarere rānei i tētahi Rōpū Kāwanatanga mo te huihui-ā-whānau te take, me āta whiriwhiri e te Rōpū Kāwanatanga i runga i te tika i te aroha, me te pai o te whakatau. Me whakatūturu hoki ngā Rōpū Kāwanatanga anā ko taua tono kia kore he kino e pā ki ngā kaitono me ngā mema o te whānau i ā roto i ā rātou whakatau.
2. Ko te tamaiti kei ētahi whenua kē noa atu ngā mātua e noho ana, e whai mana ana ki te kite auau i ōna mātua i runga i te kite-ā-tinana i ōna mātua tokorua, otirā, i ētahi āhuatanga motuhake, kāore e whakaactia i runga i tērā āhuatanga. I raro i aua whakaritenga, me ngā ture i whakahaua kia mahia e ngā Rōpū Kāwanatanga i raro i te

Ūpoko 9, kōwae 1, me whakahōnore e ngā Rōpū Kāwanatanga te mana o te tamaiti me ōna mātua ki te whakarere, ā, ahakoa ko hea te whenua, tō rātou ake whenua rānei, ko te whakauru mai rānei ki tō rātou ake whenua. Ko te mana ki te whakarere ahakoa ko hea te whenua kei ngā here anake i whakatakatoria e te ture te tikanga e tika ana hei tiaki i te ora-ā-iwi, i te pai o tāna noho i waenganui i te iwi, i te pai o te hauora o te iwi i te mōhio ki te tika, ki te hē, ki ngā mana rānei o te noho herekore o ētahi atu, kia rite ki ētahi atu mana e whakaarohia ana e tēnei huihuinga.

Ūpoko 11

1. Me whakatakoto e ngā Rōpū Kāwanatanga ētahi tikanga e ārai atu i te mau hē, me te kore o te tamaiti e whakahokia mai i tāwahi.
2. I runga i tēnei āhukatanga, me kaha ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatutuki i ngā whakaaetanga ā te hunga takirua, ā te hunga maha rānei, te whakaaetanga rānei ki ngā kirimini i whakatakatoria.

Ūpoko 12

1. Me whakatūturu ngā Rōpū Kāwanatanga i te mana o te tamaiti e mōhio ana ki te whakatakoto i ona ake whakaaro, ā, ki te whakaputa noa hoki i ana whakaaro ki ngā āhukatanga katoa e pā ana ki te tamaiti, ki ngā whakaaro o te tamaiti, me whakaaro i runga i ōna tau me tōna pakeke.
2. I runga i tēnei nei āhukatanga, ka āta whakawāteatia he wā mo te tamaiti ki te kōrero i ōna whakaaro, i mua i ngā kōti whakawā, me ngā whakahaere e pā ana ki te tamaiti, arā, māna tonu rānei e kōrero, mā tētahi kai kōrero kē noa atu rānei, mā tētahi rōpū rānei e tika ana, ēngari, me tika i runga i ngā kaupapa whakahaere a te ture-ā-iwi.

Ūpoko 13

1. Me whai mana te tamaiti ki te whakaputa noa i ōna whakaaro; ko tēnei mana e whakawātea ana i a ia ki te kimi, ki te whiwhi, ki te hoatu māramatanga, me ngā momo whakaaro katoa ahakoa pēhea ngā āhukatanga, i kōrerotia, i tuhituhitia rānei, mahi-ā-ringa, ētahi atu kaupānui rānei e pā ana ki te tamaiti.

2. Tērā anō ētahi here kei runga i ēnei mana, ēngari ko ngā here anake e pā ana ki te ture i whakatakoto ai, ā, e tika ana hoki.

- (a) Mō te whakahōnore i ngā mana me ngā ingoa pai o ētahi atu;
- (b) Mō te tiaki rānei i te ora o te iwi, te pai rānei o te noho a te whakaminenga, tōna hauora tōna noho rānei ki te tika ki te hē rānei.

Ūpoko 14

1. Me whakahōnore e ngā Rōpū Kāwanatanga te mana o te tamaiti ki ōna ake whakaaro, ki tōna hinengaro, ki tōna hāhi whakapono hoki.
2. Me whakahōnore e ngā Rōpū Kāwanatanga te mana me ngā mahi a ngā mātua, ā, i ngā wā e tika ana, me pērā anō rātou ki ngā mātua whāngai (Kaitiaki i whakamana) hei tohutohu i te tamaiti ki te whakamahi i tāna mana i te wā e pakeke haere ana ōna whakaaro.
3. Ko te mana ki te whakaatu i tōna hāhi, i tōna whakapono rānei, kei te here ā te ture te tikanga hei tiaki i te ora o te iwi te noho pai, ki te hauora, me te mōhio ki te tika ki te hē, ki ngā mana tuku iho katoa rānei me te noho herekore o ētahi.

Ūpoko 15

1. E mātau ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki ngā mana o te tamaiti ki ngā herekore i a ia, i āna takatu i roto i te iwi, i āna haere rānei ki ngā huihuinga whakahoahoa.
2. Kāore he here mō te whakahaere i ēnei mana i tua atu i tā te ture i whakatau ai, ā, e tika ana mō te huihuinga tāngata e noho ana i runga i te ture herekore hei painga mō te noho-ā-iwi mō te ora rānei o ngā tāngata, te noho pai ā ngā tāngata, te tiaki i te hauora o ngā tāngata, i ō rātou mōhio ki te hē, ki te tika, ki te tiaki rānei i ngā mana me te noho herekore o ētahi.

Ūpoko 16

1. Kauga te noho a te tamaiti e whakararuru he noatia; e ngā whakararuru poka noa, i tōna noho ko ia anake, i tōna noho i tōna whānau, i tōna kāinga, ki āna reta rānei, ki ngā whakakino hē noa rānei ki tōna hōnore me tōna ingoa pai.
2. E whai mana ana te tamaiti kia tiakina e te ture ki te pā he raruru ki a ia, ki te tūkinotia rānei ia.

Ūpoko 17

E mātau ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te nui o te mahi e mahia ana e te katoa o ngā kaikawe kōrero, ā, me whakatūturu e rātou kia whai huarahi te tamaiti ki ngā whakaaturanga me ngā mea i puta mai i ngā mātāpuna huhua-ā-iwi, me ngā mātāpuna ā ngā iwi rānei, kāore ha, ko ngā mea e hāngai ana ki te whakapiki i tāna noho whakawhanaunga ki te katoa, tōna wairua, me tāna noho i runga i te tika me te ora o te tinana me te hinengaro. Nā reira, ko ngā Rōpū Kāwanatanga, me:

- (a) whakangākaunui i ngā mātāpuna whakaatu kōrero kia pānui whānuitia ngā whakaaturanga me ngā mea e pā ana ki te noho ā iwi me ngā tikanga hei painga mō te tamaiti, i runga i te wairua o Ūpoko 29.
- (b) whakangākaunui i ngā iwi kia mahi tahi ki te whakaputa, ki te whakawhiti, ki te pānui i ōna whakaaturanga ki ngā mea i puta huhua mai e puta mai ana rānei i ngā mātāpuna-ā-iwi, a ngā huihuinga rānei a ngā iwi.
- (c) whakangākaunui ki te whakaputa, ki te whakarato i ngā pukapuka ma ngā tamariki.
- (d) whakangākaunui i te mātāpuna kawē kōrero kia āta whakaaro rātou ki ngā hiahia e pā ana ki te reo o te tamaiti o ngā iwi iti, tamaiti tūturu rānei no tōna whenua.
- (e) whakangākaunui i te whakatipu i te ārai tika i te tamaiti i ngā whakaaturanga me ngā mea kāore e pai ana mōna, ki te whakaaro anō hoki ki ngā tikanga i whakatakotoria i roto i te Ūpoko 13 me te 18.

Ūpoko 18

1. Me kaha ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakawaia i a rātou kia āta kite ai rātou arā, ko te ātawhai, me te whakatipu i te tamaiti e pā tahi ana ki ngā mātua tokorua. Kei ngā mātua, mātua whāngai rānei i whakamana hei tiaki hei whāngai, whakatipu i te tamaiti. Kia whakaaro anō hoki ko ngā mea e paingia ana mō te tamaiti te mea nui.
2. Hei whakapūmau, ā, hei whakanui hoki i ngā mana i whakatakotoria i roto i tēnei huihuinga, me hoatu e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā āwhina e tika ana ki ngā mātua, ki ngā mātua whāngai rānei, i roto i a rātou mahi whāngai tamariki; a, ka whakatūturu hoki ki te hanga i ngā whare, me ngā mahi katoa mō te ātawhai tamariki.

3. Me mahi e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā tikanga katoa e tika ana kia tūturu ai ngā tamariki a ngā mātua kei te mahi ki ngā hua e puta mai ana i ngā wāhi tiaki tamariki, me ngā painga e āhei ki ngā tamariki.

Ūpoko 19

1. Me whakahaere e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā ture e tika ana, ngā whakahaere, ngā tikanga mo te huihuinga tāngata me ngā tikanga o te mātauranga hei tiaki i te tamaiti i ngā āhuatanga tūkino katoa, e pā ana ki te tinana ki te hinengaro rānei, ngā mate, ngā tūkino rānei, ngā whakarere noatanga, te mau hē, te mau kino, me te whakamahi i te mau tamaiti hei painga ki te kaitiaki anake, tae atu hoki ki ngā mahi pūremu i te tamaiti, i te wā e noho ana te tamaiti i raro i te maru o tētahi o ngā mātua, o ngā mātua tokorua rānei, mātua whāngai rānei, i tētahi atu tangata rānei kei a ia te tamaiti e noho ana.
2. Ko ēnei tikanga tiaki e tika ana kia whakaurua atu ngā tikanga pai, hei whakatau i ngā kaupapa huinga tāngata ki te hoatu āwhina anō hoki e tika ana hei tautoko i te tamaiti me te hunga kei a rātou te tamaiti e noho ana, me ētahi atu āhuatanga hei ārai atu, i ngā hē a hei whakaaturanga hei rīpoatatanga, hei whakamōhiotanga, hei kimihanga, i te mau me te whai atu hoki i ngā maukinotanga i te tamaiti, i kōrerotia i mua ake nei, ā, e tika ana kia whakawātia.

Ūpoko 20

1. Ko te tamaiti i wehea mai i tōna whānau mo te wā poto, wā pūmau rānei, ki te kore rānei e whakaetia kia noho pērā tonu ia i runga i tērā āhuatanga hei painga tonu mōna, e āhei ana ia kia āta tiakina, ā, kia āwhinatia e te Kāwanatanga.
2. Me whakatūturu ngā Rōpū Kāwanatanga i runga anō i ā rātou ture-ā-iwi, i ētahi atu āhuatanga ātawhai i taua tamaiti.
3. Kei roto i tēnei tū ātawhai, ētahi atu āhuatanga, tuku i te tamaiti ki ngā wāhi ātawhai tamariki e ai ki te ture a kafalah (Islamic Law) te tuku atu kia whāngaitia kia waihotia rānei mehemea e pai ana ki ngā whare ātawhai tamariki. Inā whakaarotia he rongoa mo ēnei āhuatanga me āta whakaaro te whakapūmau i te whakatipu haeretanga i te tamaiti, ā, ki te iwi i takea mai ai te tamaiti, tōna whakapono, ōna tikanga, me tōna reo i whakatipuhia mai ai ia.

Ūpoko 21

Ko ngā Rōpū Kāwanatanga e whakaae ana, e whakaae ana hoki ko te kaupapa whāngai tamariki te mea tino nui hei whakaarotanga mā rātou mō te painga o te tamaiti me anga rātou ki te:

- (a) Āta titiro, arā, ko te tuku i te tamaiti mē ētahi e whakatipu ko te hunga anake kua whakaaetia e ngā kaipupuri i te mana mo te tuku i te tamaiti i runga i ngā ture me ngā whakahaere e pā ana, i runga anō hoki i te tika me te pono o ngā whakamārama katoa ka whakaaetia tēnei tuku i te tamaiti i runga anō hoki i te āhua o te tamariki ki ngā mātua, ki ngā whanaunga, ki ngā mātua whāngai, ā, mehemea e hiahiatia ana, kua whakaae kē te hunga e pā ana ki tēnei tuku i te tamaiti mā ētahi e whakatipu ēngari i runga i ngā tohutohu tērā pea e hiahiatia ana.
- (b) Me mātau ko ngā take tuku tamariki mā ētahi e whāngai i roto i ngā whakawhitihiti o tēnā whenua, o tēnā whenua, ka whakaarohia he wāhanga tikanga anō mo te ātawhai i te tamaiti mehemea kāore e taea te whakanoho te tamaiti mē tētahi matua whāngai, whānau rānei e whakatipu ki te kore rānei e kitea he wāhi nohonga e pai ana mō te ātawhai te tamaiti i tōna ake whenua i tipu ake ai ia.
- (c) Kia pūmau hoki te mana mō te tamaiti tērā ka awhitia i roto i tētahi atu whenua, kia mau tonu ai ngā ture tiaki pērā me ērā o tōna ake whenua.
- (d) Me mahi ngā tikanga katoa e taea ana i roto i ngā tikanga whāngai tamariki o tōna whenua tipu kia kore ai e noho hei mea mahi moni noa iho mā te hunga whāngai tamariki ana.
- (e) Kia kaha ki te āki atu i ngā kaupapa o tēnei upoko, i ngā wāhi e taea ana arā, me whakatutuki ngā whakaritenga, ngā kirimini rānei i waenganui i te hunga tokorua, tokomaha rānei, kei roto i tēnei kaupapa mahi, kia tūturu ai te whakanoho i te tamaiti a te hunga whaimana tika, rōpū rānei.

Ūpoko 22

1. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakahaere i ngā tikanga e tika ana mo te tamaiti e kimi ana he kāinga hei nohonga mōna, e kiia ana rānei he tamaiti e kimi ana he wāhi nohonga mōna i raro i te ture e pā ana ki ngā iwi katoa, ki ngā ture rānei o tōna whenua tipu, me ngā whakahaere, ahakoa haere koia anake, i haere tahi rānei me ōna mātua, i te taha rānei o tētahi atu tangata,

ka āhei tonu ia ki ngā ātawhai e tika ana me ngā āwhina aroha ki ngā mana e āhei ai te tamaiti i raro i ngā tikanga o tēnei huihuinga me ngā mana tangata o ētahi atu whenua, ngā tuhituhinga aroha ki te tangata rānei e kiia nei he wāhanga nō aua Rōpū Kāwanatanga e kōrerotia nei.

2. Mo tēnei take me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki ngā wāhi e whakaarohia ana e rātou he tika, ki te āwhina i ngā mahi ahakoa he aha a te kotahitanga a ngā Iwi o te Ao, me ētahi atu a te Tari o te Kāwanatanga, ētahi atu rōpu noa rānei, e mahi tahi ana i te taha o te Kotahitanga a ngā Iwi o te Ao ki te tiaki, ki te āwhina i tēnei momo tamaiti, ā, ki te kimi hoki i ngā mātua, i ētahi atu rānei o te whānau, o te tamaiti rānei e kimi, kāinga nohonga mōna, kia whiwhi ai ia ki ngā whakaaturanga e tika ana mōna, ki te hoki anō ki tōna whānau. Ki te heipū, kāore ngā mātua, ētahi atu rānei o te whānau e kitea, ka āhei tonu te tamaiti ki taua ātawhai e hoatu ana ki tētahi atu tamaiti mō ngā wā katoa o tōna oranga, mō te wā poto noa rānei i wehea mai ai ia i tōna whānau, me tētahi atu take kua tuhia nei ki roto i ngā kaupapa o ēnei huihuinga.

Ūpoko 23

1. E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga, arā, ko te tamaiti e mate ana i te mate hinengaro, e hauā ana rānei te tinana, me whiwhi tonu ia ki te oranga pai mō ngā rā o tōna oranga, i runga i ngā āhua e tūturu tonu ai tōna wehi e tipu ake ai tōna whakamanawa ki a ia anō, a, kia ngawari ai tāna takatu i waenganui i te iwi.
2. E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti hauā, kia tino ātawhaingia, ā, kia whakangākaunuitia ki te roanga atu o ēnei āwhina, ēngari kei ngā mātapuna e āhei ana ki te tamaiti te tikanga, me ngā mea o rātou e tiaki e āwhina ana i te tamaiti, i te mea kua tukua atu nei he āwhina e tika ana ki te āhuatanga e pā ana ki te tamaiti, ki ngā mātua, ki ētahi atu rānei e ātawhai ana i te tamaiti.
3. I te mea e mōhiotia ana ngā hiahia motuhake o te tamaiti hauā, ka āwhinatia kāore he utu i runga i ngā kaupapa o te kōwae tuarua o tēnei Ūpoko, arā, ngā wāhi e taea ana, me te mōhio anō ki te mātapuna ā moni a ngā mātua, ā ētahi atu rānei kei te mau i te tamaiti, ka meinga ēnei hei whakatūturu kia whiwhi ai te tamaiti hauā ki te huarahi o te mātauranga, ki te ako i ngā mahi a te hauora, ki ngā mahi e tika ai tāna noho i

waenganui i te iwi, ki te whakareri i a ia ki ngā huarahi e whiwhi mahi ai ia, ā, e uru atu ai ia ki ngā huarahi o ngā whakangahau, i runga i ngā āhua e tika ana ki te kaha o te tamaiti kia eke ia ki te taumata o te noho pai i roto i te iwi me tōna whakatiputipu i ia anō tae atu hoki ki ngā tikanga i tipu mai ia i roto, me ngā tikanga tuku iho, me te taha wairua.

4. Me kaha ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakanui, i roto i te wairua āwhina o ngā iwi katoa, ki te whakawhitihiti i ngā māramatanga e tika ana i roto i ngā āhuatanga o te mahi tiaki i te ora tinana i ngā mahi rongoa mate, ngā mahi e pā ana ki te hinengaro me ngā mea e tika ana hei whakaora i te tamaiti hauā, tae atu hoki ki ngā whakaaturanga e pā ana ki ngā mahi whakahou i te noho i te mahi me te whai i te mātauranga, ngā mahi pūmau, i runga i te wawata kia taea e ngā Rōpū Kāwanatanga te whakapai ake o rātou kaha me ō rātou mōhio ā, ki te whakanui atu hoki i ō rātou mōhiotanga ki ēnei mahi. Nā reira, me āta tiro tiro ngā mea e hiahia ana e ngā whenua kei te whakatiputipu tonu.

Ūpoko 24

1. Me whakaae ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti kia whiwhi ia ki te mutunga mai o te ora o te tinana, ā, ki ngā āhuatanga mo te rongoa mate, ā, me te whakahoki mai anō i te ora pūmau. Me whakamātau ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatūturu kia kaua e āraia te mana o tētahi tamaiti ki aua mahi hauora.
2. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te tino whakatinana i tēnei mana, kāore ha, ki te mahi i ngā mahi e tika ana:
  - (a) Ki te whakaiti i te matemate o te tamaiti e pēpi tonu ana, e nohinohi tonu ana rānei;
  - (b) Ki te āta titiro ki te whiwhi o ngā tamariki ki ngā āwhina katoa o ngā rongoa whakaora mate ēngari ia, ko te mea nui rawa ia ko te whakatipu o te ora o te tamaiti;
  - (c) Ki te ārai i ngā mate huhua, me ngā mate nā te korekai, tae atu hoki ki ngā mahi tiaki i te ora o te tamaiti kua oti nei te whakatakoto ki roto i te tonu mō ngā mea hou mō te hoatu i ngā āwhina kai, me ngā wai unu e tika ana mo te ora o te tinana, me te whakaaro anō hoki ki ngā wetiweti o ngā wāhi kua paruhia;

- (d) Ko te hanga he āhua e tika ana mo te tiaki i te whaea i mua, ā, i muri iho hoki i tōna whakawhānautanga;
- (e) Ki te āta whakamōhio atu ki ngā wāhanga katoa e noho ana te iwi, kore ha, ki te whakamōhio atu ki ngā mātua me ngā tamariki, arā, kei te wātea te huarahi ki te mātauranga, ā, ka āwhinatia rātou ki ngā mahi tiaki i te tamaiti, ki ngā kai e pai ana mo tōna oranga me te pai o te whāngai i te pēpi ki ngā ū o te whaea me te pai o te mā o ngā wāhi nohanga, ā, me te tūpato kei pāngia e ngā mate aitua;
- (f) Ko te hanga tikanga hei tiaki i te hauora o te tamaiti, hei āwhina i ngā mātua i ngā whānau hoki e whakaora ana i ngā tikanga e mātau ai rātou ki ēnei āhuatanga me ngā mahi.

3. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mahi i ngā mea katoa e pai ana, e tika ana, hei horoi atu i ngā tikanga o neherā, kāore e pai ana mo te hauora o ngā tamariki.
4. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakakaha, ki te whakangākaunui hoki i te mahi tahi o ngā iwi o te ao, ki te āta mahi haere iti nei i tēnā wā, ā, tae noa ki te tino whakatūturutanga o tēnei mana kua tuhia nei i roto i tēnei ūpoko. I runga i tēnei āhuatanga me āta whakaaro ngā hiahia o ngā whenua whakatipu.

Ūpoko 25

E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti i whakanohoia e ngā hunga whai mana, kia ātawhaitia ai, kia tiakina ai, kia rongoaia ai tōna mate tinana, hinengaro rānei, kia tiroirohia ai ngā mahi mō te whakaora i te tamaiti i tēnā wā, i tēnā wā me ētahi atu āhuatanga e pā ana ki tōna whakanohanga.

Ūpoko 26

1. Me whakaae ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o ia tamaiti ki ngā moni hua e puta ana i te Tari Toko i te Ora tae atu hoki ki ngā inihua ā iwi, ā, me anga hoki rātou ki te mahi kia tutuki katoa ēnei mana, i runga i ngā ture-ā-iwi.
2. Me hoatu ngā moni hua, mehemea e tika ana i runga i te mōhio ake anō ki ngā mātāpuna me ngā āhuatanga o te tamaiti, me te hunga kei a rātou ngā whakahaere mo te ātawhai i te tamaiti,

me ētahi atu whakaarotanga e pā ana ki te tono moni mā te tamaiti.

Ūpoko 27

1. E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o ia tamaiti ki te āhua o te noho e tika ana mo te ora o te tinana, hinengaro, wairua, me te mōhio ki te tika ki te hē ki te whakaaro pai, me te tipu ake i roto i te iwi.
2. Ko ngā mātua, ko ētahi atu rānei, ko rātou nei te kai mau i te tamaiti, ma rātou te mahi hei whakaū i ngā mahi e taea ana e rātou, i runga anō hoki i te oranga moni e taea ana e rātou, te āhua o te noho, me te whakatipu i te tamaiti.
3. I runga i ngā āhuatanga-ā-iwi, e ahei ana ki a rātou, me mahi e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā tikanga hei āwhina i ngā mātua me ētahi atu kaitiaki o te tamaiti, ki te whakatutuki i tēnei mana, ā, ki ngā Wāhi e hapa ana, ka hoatu i ngā āwhina e tika ana, ā, ka tautoko i ngā kaupapa kāore ha, ki ngā kai, ki ngā kākahu me ngā kāinga noho.
4. Me tahuri ngā Rōpū Kāwanatanga ki te tango mai i te oranga moni o te tamaiti, i ngā mātua i ētahi atu rānei kei a rātou ngā moni me te oranga o te tamaiti, ahakoa rātou kei roto i tēnei Rōpū Kāwanatanga, kei tāwāhi rānei; kāore koa, mehemea kei tētahi whenua kē noa atu te kaitiaki moni o te tamaiti e noho ana, me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakangāwari i te huarahi ki ngā kirimini-ā-iwi, ki ngā whakatutukitanga rānei o ēnei kirimini tae atu hoki ki ētahi whakaritenga e tika ana.

Ūpoko 28

1. Me whakaae ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti ki te ako i te mātauranga i tēnā wā, i tēnā wā kia riro mai ai tēnei mana i runga anō hoki i te kaupapa ōrite, kāore ha, me anga rātou ki te:
  - (a) Whakature i te ako i te mātauranga ki te katoa, mai i ngā kura tuatahi, ā i runga i te kore utu;
  - (b) Ki te whakangākaunui i te ako i ngā huhua o ngā mea hei akonga i ngā kura tuarua, tae atu hoki ki ngā tū momo ako e whiwhi mahi ai te tamaiti, ā, me wātea tēnei huarahi ki ia tamaiti i runga i ngā tikanga e tika ana, mo

te ako i te mātauranga, kāore he utu, me te hoatu āwhina taha moni ki ngā mea e kore moni ana;

- (c) Me whakawātea ki te katoa, te huarahi ki te taumata o te mātauranga i runga i te kaha o ngā mea katoa e taea ana;
  - (d) Me hanga ngā whakaakoranga o te mātauranga, me ngā akonga mo te whiwhi mahi kia wātea ki ngā tamariki katoa;
  - (e) Me hanga ētahi tikanga hei whakakaingākau i ngā tamariki kia ū ki te kura, kia iti ake ai te heke o ngā tamariki e puta ana ki waho o ngā kura.
2. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mahi i ngā āhua e tika ana kia tūturu ai te whakahaere a te kura i ngā whiu mo ngā tamariki kāore e whakarongo ki ngā ture o te kura, i runga i ngā āhua e rite ana ki te rangatiratanga tangata, me ngā Kaupapa a tēnei Huihuinga.
  3. Me whakawhānui atu, me whakangākaunui hoki te mahi tahi o ngā iwi katoa i ngā take e pā ana ki te mātauranga, kāore ha, ki te āpiti āwhina atu e kore ai e kōare ngā tamariki puta noa i te ao, ā, ki te whakangāwari hoki i ngā huarahi ki ngā māramatanga i hua mai i ngā tikanga whakaako o ēnei rā. I runga i ēnei whakaaro, me āta titiro ngā hapa o ngā whenua kei te whakatiputipu tonu.

Ūpoko 29

1. E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga, arā, ko te ako i te tamaiti ki te mātauranga, me whakatutuki ngā whakahau e whai ake nei arā:
  - (a) Ko te whakatipu i te pai o te āhua o te tamaiti ki ngā mea e tau ana ia, tōna hinengaro, tōna tinana, ki te mutunga mai o te kaha e taea ana;
  - (b) Ko te whakakaha i te tipu o tōna whakahōnore mo ngā mana tangata me ngā noho herekore me ngā kaupapa kua tuhia ki roto i te pukapuka whakatakoto kaupapa a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao;
  - (c) Ko te whakawhānui atu i te whakahōnore mo ngā mātua o te tamaiti, āna tikanga e mōhiohia ai ia, tōna reo, tōna wāriu, ngā wāriu-ā-iwi o te whenua kei reira te tamaiti e noho ana, tōna whenua i tipu mai ai ia, me ngā tū āhua nohoanga tāngata i rerekē atu i tōna;

(d) Ko te whakareri i te tamaiti mō tōna noho pai i roto i te iwi herekore, i roto i te wairua o te māramatanga, o te rongomau, o te whakamomori, o te ōrite o te wahine me te tāne, me te noho hoahoa i waenganui i ngā tāngata katoa, i ngā iwi nō ētahi whenua kē noatu, i te iwi whānui tonu, me ngā rōpū whakapono, tae atu ki ngā iwi ake o tēnei whenua;

(e) Ko te whakanui atu; te whakahōnore mō tōna takiwā.

2. Kaua tēnei ūpoko, te Ūpoko 28 rānei e pohēhētia e whakarururu ana i te noho herekore a ngā hunga takitaki, me ngā rōpū e whakatū ana, ā, e whakahaere ana hoki i ngā whare o te mātauranga, ko te mau ki ngā kaupapa, i ngā wā katoa, whakatakotoria i roto i te kōwae tuatahi o tēnei ūpoko, me ngā mea hoki e hiahiatia ana, arā, ko te mātauranga e whakaakonahia ana i ēnei whare me tika ki te iti o te whakaakoranga tērā e whakatakotoria e te Kāwanatanga.

Ūpoko 30

Ko ngā Rohe Kāwanatanga e noho ana, te hunga no ētahi whenua kē noa atu, ā, ko tō rātou whakapono, tō rātou reo he iti, he rerekē noa atu i tō te whakaminenga tāngata; ko ngā tamariki e pā ana ēnei āhua, kāore e āraia te huarahi tika e āhei ana ki a rātou e āraia rānei a rātou huihuinga ki ētahi atu rānei o rātou ki te ārai rānei i tō rātou ngakaunui ki ā rātou nei tikanga mai i tō rātou whakatipuranga, ki te whakaputa rānei i ō rātou whakaaro ki te whakapono, ki te kauhau rānei i roto i tō rātou ake reo.

Ūpoko 31

1. E tūturu ana te whakaaro o ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti ki te whakatā ki te whakauru atu rānei i a rātou ki roto i ngā mahi tākaro, e tika ana ki te pakeke o te tamaiti ā, ki te whakauru i a rātou ki roto i ngā tikanga waiata, poi, haka, mahinga katoa rānei o te whakairo, mahi tukutuku, ētahi atu mahinga katoa rānei e taka ana ki raro i tēnei kupu.
2. Me whakahōnore, ā, me whakanui atu hoki te mana o te tamaiti kia tino whai wāhanga ai ia ki ngā tikanga me ngā mahi tohunga o te ora, me te whakakaha i te whiwhi ki ngā tikanga tika, ōrite hoki o te whiwhi ki ngā tikanga, mahinga-ā-ringa, ngā whakangāhau, me ngā mahi tākaro i a ia e whakatā ana.

Ūpoko 32

1. E whakaae ana ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti kia tiakina, kei whakamahia hei huarahi noa iho mo te mahi moni, kia tiakina hoki i ngā mahi tērā pea e wetiweti, e whakarururu rānei i te kura a te tamaiti, kāore rānei e pai ana mō te hauora o te tamaiti, mō te tinana mō te hinengaro mō te wairua, mō ngā whakaaro pai ki te pai rānei o tāna tipu ake i roto i te iwi.
2. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakahaere i ngā tikanga e pai ana ki te taha ture, ki ngā whakahaere, ki te taha noho-ā-iwi me ngā tikanga mo te mātauranga kia tūturu ai te mahi whakareri i ngā tikanga o tēnei upoko. Mō ēnei āhuatanga, ā, i runga anō hoki i te whakaaro ki ngā tikanga whakahaere a ētahi atu iwi, me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te:
  - (a) Whakarite i te pakeke o te tamaiti, tamariki rānei e āhei ai ia ki te whiwhi mahi;
  - (b) Whakarite i ngā haora e tika ana me ngā āhuatanga o te mahi,
  - (c) Whakarite mō ngā whiu e tika ana, ētahi atu tikanga rānei e whakamanaia ana e rātou kia tūturu ai te mahi o ngā tuhituhinga o tēnei ūpoko.

Ūpoko 33

Me whakamahi e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā mahi e tika ana, tae atu ki ngā ture whakahaere i te noho-ā-ngā-iwi me ngā tikanga o te mātauranga, hei tiaki i te tamaiti i te kai taru kino, ētahi atu taru kino rānei, i whakamāramatia rā i roto i ngā tuhituhinga a ngā iwi, me te whakatūpato kei whakamahia ngā tamariki ki te whakatipu ki te hoko i ēnei momo taru.

Ūpoko 34

Me tiaki ngā Rōpū Kāwanatanga i te tamaiti kei whakaurua ki ngā mahi pūremu, kei reipungia rānei. Mo ēnei āhuatanga, me mahi e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā whakarite ā-iwi, a te hunga tokorua, tokomaha rānei hei ārai atu:

- (a) I te whakamahi, ki te ārahi rānei i te tamaiti ki ngā mahi pūremu;
- (b) Kei tukua te tamaiti kia pūremutia mō te moni te take, mō ētahi atu āhua rānei, e pā ana ki ngā mahi pūremu;

- (c) Te whakaāhuatanga o te tamaiti e tū tahanga ana, ā, e mahi ana i ngā mahi o te kikokiko hei taonga mā ētahi atu.

Ūpoko 35

Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mahi i ngā tikanga katoa arā, ki ngā mea ā-iwi a te hunga tokorua, a te hunga tokomaha rānei, e kore ai e kahakina, e hokohokona rānei ngā tamariki mā te moni, ahakoa he aha te take, te āhua rānei.

Ūpoko 36

Me tiaki ngā Rōpū Kāwanatanga i te tamaiti kei meinga kia mahi i ngā mea e hē ana mō te ora o te tamaiti.

Ūpoko 37

Me whakatūturu ngā Rōpū Kāwanatanga, arā:

- (a) Kaua tētahi tamaiti e tukua kia whakamamae kinotia ki ētahi atu mahinga kino, aroha kore rānei, te kino rānei o te mau, o te whiu rānei. Kaua ho akatau o ēnei momo āhuatanga.
- (b) Kaua e whakararururutia te noho māhorahora a te tamaiti mehemea kāore he ture i whakaritea i whakaarohia rānei mō te pupuri i a ia. Inā hopukina te tamaiti, pupuritia rānei, ā, mauhercheretia rānei, me whakahaere i raro i te ture e rite ana, ā, ko te whakatinanatanga o ēnei ture e āhei ana mehemea kāore tētahi atu rongoa e kitea, ā, mehemea e whai wāhi ana ēnei ture, me whakapoto te wā e pā ana ki te tamaiti.
- (c) Ko ia tamaiti kua unuhia atu tōna herekore me āta mau i runga i te aroha me te whakahōnore me te tū rangatiratanga tuku iho o te tangata ā, i runga hoki i te āhuatanga e whakaritea ai ngā hiahia o te hunga o tōna whakatipuranga. Ko te mea nui rawa ia, ko ngā tamariki katoa i tangohia atu i a rātou tō rātou mana noho i runga i te herekore, me wehe mai i ngā pūtake; ōtirā, kaua e wehea mehemea e kitea ana he painga mo te tamaiti ki te torotoro rānei i tana whānau i runga i te kite auau, i te tuhituhi rānei, ēngari, e kore ai ia e āhei, mā ētahi āhuatanga anake kāore nei e tika ana;
- (d) Ko ia tamaiti i whakakorea tana noho herekore, e whakamana ana ki te huarahi tere tonu ki te āwhina a te ture ki ētahi atu āwhina rānei e

tika ana, tae atu hoki ki te mana ki te ui i te tika o te whakakorenga i tōna noho herekore i mua i te aroaro o tētahi kōti, i te aroaro rānei o tētahi tangata whai mana, mōhio, ā, kāore e whakamanawa ana ki tētahi atu, ā, ewhakarongo ana hoki ki ngā kōrero a ngā taha e rua, ā, e tika ana hoki te tamaiti kia tere te mōhio ki te whakatau o ēnei momo āhuatanga.

Ūpoko 38

1. Me tautoko ngā Rōpū Kāwanatanga, ā, kia mana hoki, taua tautoko i ngā ture e hōrapa ana ki ngā āhua manaaki i te tangata puta noa i te ao, kare kou ki ngā ture e whai wāhi ana i roto i ngā pakanga tērā e wāhi ki te tamaiti.
2. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mahi i te katoa o ngā mahi e taea ana ki te whakatūturu, arā, ko te hunga katoa kāore anō kia eke ngā tau ki te tekau mā rima kia kaua rātou e uru ki roto i ngā āhuatanga o te riri.
3. Me kaua ngā Rōpū Kāwanatanga e anga ki te whakauru i tētahi tamaiti kāore anō kia eke ngā tau ki te tekau mā rima ki roto i ngā ope pakanga. Inā ki te whakaurua te hunga kua eke ngā tau ki te tekau mā rima ēngari kāore ano tekau mā waru, me tīmata te whakauru a ngā Rōpū Kāwanatanga i ngā mea pakeke i te tuatahi.
4. I runga i te āhuatanga o nga mahi hei mahinga mā rātou i raro i te ture aroha a ngā iwi tiaki i te hunga i roto i ngā pakanga, me mahi e ngā Rōpū Kāwanatanga ngā āhua katoa e tūturu ai te tika, te ātawhai i te tamaiti i te wā o te whawhai.

Ūpoko 39

Me tino kaha ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whai i ngā āhuatanga e kaha ake ai te ora o te tinana, me te hinengaro o te tamaiti ā, me ngā āhuatanga whakahoki mai i te tamaiti kua tūkinotia nei ki roto anō i ngā whānau, arā, i ngā tūkinoko e pā ana ki te whakarere i te tamaiti, i te whakamahi i te tamaiti hei painga kē te kaitaiki anake, ki te whakamamae i te tamaiti, ētahi atu tūkinotanga, patu rānei i te tamaiti kāore nei e rite ana ki te patu mō te hunga tāngata, ngā mahi pakanga rānei. Ko ēnei whakaakoranga mai i te tamaiti me te whakahounga o tāna noho i waenganui i te iwi me whakahaere i roto i te āhua e piki atu ai te kaha o tōna ōranga me tōna whakahōnore i a ia anō e hoki mai anō ai tōna rangatiratanga tuku iho.

Ūpoko 40

1. Kia whai māhara anō ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mana o te tamaiti kua whakapaetia nei, ā, e mōhiotia ana hoki nāna i takatakahi ngā ture kia manaakia tonutia rātou i raro i ngā kaupapa manaaki i te tamaiti me te mana o te tamaiti kia tae ai e taua tamaiti te whakamana i ngā āhuatanga katoa e pā ana ki te tangata, ā, e pā ana hoki ki te tū māhorahora a ētahi atu ā, me te whai whakaaro ana hoki ēnei kaupapa ki ngā tau o te tamaiti ā, ki ngā kaupapa hoki e taea ai te whakahoki mai taua tamaiti ki roto i te whānau ā, ki te whakauru atu rānei i a ia ki roto i ngā mahi a te iwi kia pai ake ai tōna noho.
2. E tutuki ai ēnei take, ā, i runga anō i te whakaaro ki ngā tuhituhinga e pā ana, me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatutuki i ngā take e wāhi ake nei kāore ha:
  - (a) Kāore e taea tētahi tamaiti ki te kōrero hētia, ki te whakapono rānei i hara i te ture i runga i ngā whakaatu kōrero i ngā ārai kōrero rānei kāore nei e aukatitia ana e ngā ture-ā-iwi, e ngā ture rānei o ngā whakawhanaungatanga o ngā iwi i te wā i hara ai te tamaiti;
  - (b) Ko ia tamaiti i kōrero hētia i whakapaetia rānei i takahia e ia te ture, kia kitea rānoatia te tika o tōna hara e te ture;
    - (i) Arā, kāore he hara o te tamaiti ki te tāpae rānei i takahia e ia te ture, kia kitea rānoatia te tika o tōna hara e te ture;
    - (ii) Kia tere tonu te whakaatu i ngā whakapae hara o te tamaiti, ā, mehemea e tika ana, kia whiwhi ngā mātua, ngā mātua whāngai rānei i ngā āwhina ki te ture, ētahi atu āwhina rānei e tika ana ki te hanga i ngā take kōrero hei whakaputa hei ārai hoki i tōna hara;
    - (iii) Kia kaua e whakatōroa atu te whakawā te hara o te tamaiti, ā, kia noho mā tētahi rōpū motuhake kua tino mātau, kua whakamana hei whakahaere i ēnei take, ā, ahakoa pēhea, ka piri pono tonu ki te tika i raro i te ture e pā ana, ā, mā tētahi atu rōpū rānei kua whakamana hei whakawā i te tika o te hara i runga i te whakaaro ōrite e pā ana ki te ture, ā, ki te whakaputa i aua whakaaro i te wā e noho mai ana te hunga e mātau ana ki ngā ture, ki ngā āwhina rānei e tika ana, ēngari kāhore mehemea e whakaarohia

ana kāore e pai tēnei ki te tamaiti kāore ha; mehemea e whakaarohia ana te pakeke o te tamaiti, te āhua e pā ana ki a ia, ki āna mātua, mātua whāngai rānei;

- (iv) Kia kaua e ākina ki te tamaiti kia tuku kōrero, kia whakaac rānei kei te hara a ia; ki te whakamātau, ki te uiui rānei i te hunga tuku kōrero kāore nei e pai ana ngā whakaaro ki te tamaiti, ā, ki te whakauru mai hoki inā whakamātautautia ngā hunga tuku kōrero mō te tamaiti, i raro i ngā kaupapa pono, ā, ōrite hoki.
  - (v) Mehemea i whakaarohia kua hara te tamaiti i raro i ngā Ture hara, ko te take whiriwhiri anō i taua whakatau me ngā whiu, mā tētahi atu rōpū neke atu te mōhiotanga ki ngā ture, rōpū mōtuhake hoki, ā, rōpū kare nei i whai wāhi ki tēnei take, ā, rōpū rānei e whai wāhi ana ki ngā whakahaere o ngā ture e whakatau i raro anō o ngā ture i whakaritea.
  - (vi) Kia whiwhi i te āwhina kore utu a te kaiwhakamārama i ngā kōrero ki te reo e kōrerohia ana mehemea kāhore te tamaiti e mōhio ki taua reo;
  - (vii) Kia whakahōnoretia te puku o āna mahi, tōna noho i te wā katoa e whakahaeretia ana te hara o te tamaiti.
3. Me kaha ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakatakoto i ngā ture me ngā mana whakahaere i nga whare mō ngā tamariki kāore koa ki ngā mea e tāpaea ana i hara, ā, e tautokona ana tō rātou hara i te ture, kāore ha:
    - (a) Te whakataunga i te iti o te pakeke o te tamaiti e whakaarohia ana kāore e taea te kī kua hara rātou i te ture;
    - (b) Mehemea e tika ana, ā, e pai ana ngā whakahaere mō ēnei momo tamariki, kāore noa iho he mahi e mau rawa ki te aroaro o te ture, mehemea te mana tangata me ngā whakatūpato ki te ture e whakahōnore nuitia ana.
  4. He huhua ngā huarahi e wātea ana pēnei i te mahi tiaki nei i te tamaiti, ārahi, titiro i ngā ōta tohutohu, poropeihana, mātua whāngai, ngā mahi e pā ana ki te mātauranga, ngā kaupapa akonga rānei e whiwhi mahi ai te tamaiti, ētahi atu whakahaere rānei, ā, ētahi atu whare tiaki

tamariki e tika ana kia tūturu ai te whakahaere i ngā tikanga e tika ana ki ngā tamariki i runga i te ōrite o tō rātou ora, me te ōrite o ngā āhua me te hara e pā ana ki a rātou.

Ūpoko 41

Kāore he mea i tuhia ki roto i tēnei huihuinga hei whakararuraru i ngā mea e pā ana ngā mana o te tamaiti tērā pea kei roto i tēnei huihuinga:

- (a) Te ture a ētahi atu Rōpū Kāwanatanga;
- (b) Te ture rānei a ngā Iwi o te Rohe Kāwanatanga ināianei.

TE WĀHANGA TUARUA

Ūpoko 42

Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te whakamohio i ngā kaupapa whānui me ngā whakahaere a te huihuinga i runga i te huarahi e tika ana kia mohio ai ngā pakeke me ngā tamariki he aha ngā kaupapa a tēnei huihuinga.

Ūpoko 43

1. Mo te āhua tiro-tiro i te haere o ngā mahi kua mahia e ngā Rōpū Kāwanatanga i tō rātou kaha kia ea i a rātou ngā mahi i whakahaua mā rātou e tēnei Huihuinga ka whakatūria he komiti mō te whakamana o te tamaiti hei whakahaere i ngā mahi e whakahautia nei i kōnei.
2. Kia tekau ngā tohunga mō tenei komiti, ā, me runga noa atu tō rātou mōhio ki te tika ki te hē, me te pai a tā rātou noho ā, e mōhio-tia ana te kaha o a rātou mōhio ki ngā mahi kua whakahaeretia e tēnei huihuinga. Ko ngā mema o tēnei komiti mā ngā Rōpū Kāwanatanga e pōti mai i roto, i te rārangi ingoa o rātou Rohe-ā-Iwi, ā, me mahi rātou i runga i te kaha o ia o rātou, ā, i runga anō i te ōrite o ngā wehewehenga rohe me ngā whakahaere a te ture e tino mōhio-tia ana.
3. Me pōti puku ngā mema o te komiti i tohia mai i roto i te rārangi ingoa nā ngā Rōpū Kāwanatanga. Ko ngā ingoa o aua hunga me tango mai i te rārangi ingoa o tō rātou rohe
4. Ko te pōtitanga tuatahi o ngā mema mō te komiti, kua e tūreiti ake i te ono marama i muri iho i te whakamāramatanga o te tū o tēnei huihuinga,

ā, i muri atu i tēnā, i ia rua tau. Kua i raro iho i te whā marama i mua i te rā i whakaritea mō ia pōtitanga, me tuhituhi te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao he reta ki ngā Rōpū Kāwanatanga e tono atu ana ki a rātou kia tukua mai ngā ingoa i whakaarotia e rātou, kia tae ki a rātou i roto i ngā marama e rua. Ko te toenga mai o aua rārangi ingoa, ka anga te Hēkeretari-Tianara ki te whakarārangi i aua ingoa i whakaingoatia i runga i te whakarārangitanga pūrārangi me te whakaatu anō i ngā Rōpū Kāwanatanga nā rātou nei i whakaingoa i a rātou, kātahi ka tuku atu ai ki ngā Rōpū Kāwanatanga o tēnei huihuinga.

5. Ko ngā pōti a ngā huihuinga o ngā Rōpū Kāwanatanga i karangatia e te Hēkeretari-Tianara me tū ki te Tari Ūpoko o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao. I ēnei huihuinga me rua/toru (ara 2/3) ngā Rōpū Kāwanatanga e tae ki ngā huihuinga, ā, ko ngā tāngata i pōtitia mō te komiti, ko ngā mea i maha ake ngā pōti mō rātou, ā, me te tino pono hoki o te marama o aua pōtitanga, ā ngā Rōpū Kāwanatanga i reira e pōti ana.
6. Ko ngā mema o te komiti me pōti mō te whā tau. Ka āhei kia pōtitia anō rātou mehemea ki te whakaingoatia anō rātou. Ka pau te kaha o ngā mema e rima i pōtitia i te pōti tuatahitanga i te mutunga o te rua tau, i muri tonu iho o te pōtitanga tuatahi mā te Tiamana o te hui e tuku ma te rotarota e whiriwhiri ngā ingoa o ēnei mema tokorima.
7. Mehemea ki te mate tētahi mema o te komiti, rihaina rānei, e whakapuaki rānei te take e kore ai e taea e ia ngā mahi a te komiti, ka riro mā te Rōpū Kāwanatanga nā rātou nei i whakaingoa taua mema e whakatū tētahi atu tohunga anō i roto i a Tātou Kārangatanga-ā-Iwi, hei whakatutuki i te roanga atu o te wā e tū ai taua mema, ēngari i runga anō i tā te komiti i whakaae ai.
8. Mā te Komiti tonu e whakatakoto ana ture whakahaere.
9. Mā te Komiti tonu āna āpiha e pōti mō te rua tau.
10. Ko ngā huihuinga a te komiti me tū i te ūpoko o te tari o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, i tētahi atu wāhi rānei e paingia ana e te komiti. Ko ngā huihuinga a te komiti me whakatū i ia tau. Mā te komiti e whakatau te roanga o aua huihuinga, māna anō hoki e whakaaro

mēnā e pai ana kia whiriwhiria houtia e ngā Rōpū Kāwanatanga o tēnei huihuinga ngā take i huihia ēngari mā te huihuinga whānui e whakaae e whakakore rānei.

11. Mā te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao e hoatu ngā kaimahi e hiahiatia ana, me ngā wāhi mahi e pai ai te mahi i ngā mahi a te komiti i raro i tēnei huihuinga.
12. I runga i te whakaae a Te Huihuinga ko ngā mema o te whakaminenga whānui i whakatūria i raro i tēnei huihuinga ka utua mā ngā mātāpuna a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao i runga i ngā whakarite me ngā tikanga e whakatauria ana e te whakaminenga.

Ūpoko 44

1. Me anga ngā Rōpū Kāwanatanga ki te mea mā te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao e pānui ki te komiti ngā rīpoata mō ngā take kua tautokona e rātou, ā, e whakawhiwhia ana ki te mana kua whakaaetia i kōnei, i runga anō hoki i te ngākaunui ki aua mana:
  - (a) I roto o te rua tau o te whakamanatanga o te huihuinga mō Te Rōpū Kāwanatanga e pā ana.
  - (b) I muri atu i tēnā i ia rima tau.
2. Ko ngā rīpoata i tuhia i raro i tēnei ūpoko, me whakaatu i ngā āhuatanga, me ngā uauatanga, mehemea e tika ana, e pā ana ki te rahi o te whakatutukitanga i ngā mahi i raro i tēnei hui. Kia maha hoki ngā whakamārama o ngā rīpoata kia kaha ai te mārama o te komiti ki ēnei mahi a te huihuinga mō te whenua e pā ana ki a ia ēnei āhuatanga.
3. Ko te Rōpū Kāwanatanga kua tukuna tā rātou rīpoata tuatahi ki te komiti, kāore noa iho he tikanga i roto i ōna rīpoata e tuku atu ai i muri iho i runga i te kōwae 1(b) o tēnei ūpoko, e tuaruatia ai ngā rīpoata kua oti kē te tuku atu.
4. E āhei ana te komiti ki te tono atu ki ngā Rōpū Kāwanatanga me ētahi atu whakamāramatanga i tua atu, e taea ai e tēnei huihuinga (mō te tamaiti tēnei) te whakahaere ēnei take.
5. Me tuku e te Huihuinga o te Whakaminenga, arā, mā roto atu i te Rōpū o Te Rūnanga, me te Huihuinga Tāngata, i ia rua tau, ngā rīpoata mō ā rātou mahi.

6. Me tuku ngā Rōpū Kāwanatanga ā rātou rīpoata kia āhei ai ngā tāngata o ō rātou ake whenua ki te kite.

Ūpoko 45

Kia tino tika ai te whakahaere o ngā take a te Huihuinga, ā, ki te whakangāhau hoki i te mahi ngātahi a ngā iwi i ngā mahi kua kōrerotia e te Huihuinga:

- (a) Ko ngā Tari i whakamotuhaketia, arā, te mātāpuna moni o ngā tamariki a ngā Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao me ētahi atu Rōpū a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, e whai mana ana kia whai wāhi rātou ki te whakataunga mō te whakahaere o aua tikanga a tēnei Huihuinga e taka ana ki raro i te whānuitanga o tō rātou mana. E āhei ana te komiti ki te tono atu ki ngā tari i whakamotuhaketia ki te mātāpuna moni o ngā tamariki a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao me ērā atu Rōpū tika e whakaaro ana rātou he pai mo te āta tohutohu i ngā whakamahi a te Huihuinga i ngā whakahaere i roto i te whānuitanga o ngā mana o tēnā, o tēnā mahi. E āhei ana te komiti ki te tono atu ki ngā tari i whakamotuhaketia ki te mātāpuna moni a te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, me ētahi atu rōpū o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, kia tukua mai ngā rīpoata o te whakahaere a te Huihuinga i ngā mahi e taka ana ki raro i te whānuitanga o rātou whakahaere;
- (b) Me tuku atu e te komiti mehemea e whakaarohia ana kei te tika ki ngā tari i whakamotuhaketia ki ngā mātāpuna moni a ngā tamariki o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao i ngā rīpoata mai a ngā Rōpū Kāwanatanga kei roto i te tono mai, te whakaatu mai rānei i ngā mea e hiahiatia ana mō ngā tohutohu tohunga ngā āwhina rānei, hui atu ki ngā tirotirohanga a te komiti me ngā mea i whakaarotia e rātou tērā e pā ana, mehemea rā e whakaaro pērā ana rātou, mō ēnei tono whakaaturanga rānei;
- (c) E āhei ana te komiti ki te mea atu ki te Rūnanga Whānui tonu mā rātou e kōrero atu ki te Hēkeretari-Tianara, kia riro māna e tirotiro ngā āhuatanga motuhake e pā ana ki ngā mana o te tamaiti, mo te taha ki te komiti;
- (d) Ka āhei te komiti ki te whakaputa i ētahi āhuatanga pai mō ngā whakamārama i puta mai i roto i ngā Ūpoko 44 me 45 o tēnei Huihuinga. Ko

ēnei whakaputanga whakaaro me ngā whakaaro e tika ana me tuku atu ki tētahi Rōpū Kāwanatanga e hāngai ana ki a rātou ēnei kōrero, ā, ka rīpoata ki te Rūnanga Whānui, āpiti atu hoki ki ngā kōrero mai a ngā Rōpū Kāwanatanga mehemea he kōrero anō a rātou.

TE WĀHANGA TUATORU

Ūpoko 46

Kei te wātea te whakaaetanga a tēnei Huihuinga kia hainatia e ngā iwi o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao.

Ūpoko 47

Kei te noho wātea tēnei Huihuinga ki ētahi atu whakaaro whakatikatika rānei e whakaarohia ana. Ko ngā whakaaro whakatikatika, me hoatu ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao.

Ūpoko 48

Ka noho pūare tonu tēnei Huihuinga ki ētahi atu Rōpū Kāwanatanga o ētahi atu whenua ahakoa ko wai. Ko ngā tono whakauru mai me waiho ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao.

Ūpoko 49

1. Ka mana tēnei Huihuinga a te tekau mā toru o ngā ra i muri iho i te hoatutanga ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao te rua tekau o ngā whakatinanatanga i ngā whakaaetanga rānei a ngā Rōpū Kāwanatanga.
2. Mā ia Rōpū e whakaae ana e tuku mana ana rānei ki te Rōpū Huihui i muri mai i tā rātou whakatakotoranga o te rua tekau o ngā kawenata tautoko, hei taua wā, arā, te 13 o ngā rā i muri mai i te whakatakotoranga a ia Rōpū Kāwanatanga i ā rātou kawenata whakaae, tuku mana rānei, ka mana Te Rōpū Huihui.

Ūpoko 50

1. Mehemea e hiahiatia ana tētahi Rōpū Kāwanatanga ahakoa ko tēhea, ki te tuku

whakaaro kia whakarerekētia ngā ture me tuku atu o rātou whakaaro ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao. Hei reira, ka whakamōhio atu te Hēkeretari-Tianara i ngā whakaaro kua puta, ki ia Rōpū Kāwanatanga ki ia Rōpū Kāwanatanga, me te tonu ki a rātou mehemea e whakaae ana rātou kare rānei kia whakahuihuitia rātou he whiriwhiri he pōti rānei i te tonu whakarerekē i ngā ture. Mehemea i roto i te whakamārama i muri mai o te whakamōhio tanga i ngā whakarerekētanga tahi/toru (1/3) o ngā Rōpū Kāwanatanga i whakaae me tū te hui me karangahia e te Hēkeretari-Tianara i raro i te mana o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao he hui. Ko ngā whakarerekētanga i whakaaetia e te tokomaha o ngā Rōpū Kāwanatanga i tae ki te hui, ā, i pōti i taua hui me tuku atu tēnei whakaaetanga ki te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, ā, mā rātou hoki e whakamana.

2. Ko ngā whakarerekētanga Kaupapa i tuhia i raro i kōwae 1 o tēnei ūpoko ka whai mana inā whakaaetia e te Rūnanga Whānui o te Whakakotahitanga o ngā Whenua e Ao, ā, e tautokona ana e nga Rōpū Kāwanatanga i runga i te pōti rua/toru (2/3).
3. Ki te whakamanaia tētahi whakarerekētanga, whakaaro hou rānei, ka herea ngā Rōpū Kāwanatanga i whakaae ki aua whakarerekētanga, ētahi atu Rōpū Kāwanatanga hoki kei te noho here tonutia e ngā tikanga o tēnei Huihuinga ā e ngā whakarerekētanga hoki i whakaaetia e rātou i mua atu.

Ūpoko 51

1. Kia tae ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao ngā āwangawanga a ia Rōpū Kāwanatanga i puta ia rātou ā, mana, māte Hēkeretari-Tianara e tukuki ia Rōpū Kāwanatanga te kaupapa o aua ā āwangawanga i te wā e whakaaetia ana e whakatinanatia ana rānei.
2. Ko ngā kaupapa kāore e tino hangai ana ki ngā tikanga me ngā whakahaere a tēnei huihuinga, kāore e whakaaetia.
3. E taea ana te whakakāhore ēnei kaupapa, i tēna wā, i tēna wā, mehemea ka tukuna atu te pānui ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, ā, māna e whakamōhio atu tēnei take ki ngā Rōpū Kāwanatanga katoa.

Ūpoko 52

Ka āhei tētahi Rōpū Kāwanatanga ki te whakahē i tēnei Huihuinga (mō te mana o te tamaiti) inā ki te tuhituhi atu rātou ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, ā, tā rātou whakahē. Ka mana taua whakahē i roto i te kotahi tau i muri iho o te taenga atu o taua whakamōhiotanga ki te Hēkeretari-Tianara.

Ūoko 53

Ko te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao te kaupuri i ngā mea katoa a tēnei Huihuinga.

Ūpoko 54

Ko te tīmatanga mai o tēnei Huihuinga kei ngā tuhituhinga o ngā reo Arapi, Hainamana, Ingarahi, Wiwi, Rūhia, me te reo Paniora, ā, he ōrite tonu a rātou nei kōrero ā ko ēnei kōrero me waiho ki te Hēkeretari-Tianara o te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao, ā, māna e tiaki. Ko te tohu whakamana o tēnei huihuinga kei ngā ingoa kua whakatōria ki kōnei i raro anō o te mana i tukua iho ki a rātou e ō rātou Kāwanatanga.